

ANALİZ

AĞUSTOS 2018 SAYI: 254

TÜRKİYE'DE YETİŞKİN KADINLARA YÖNELİK KUR'AN KURLARI POLİTİKA VE UYGULAMA ÖNERİLERİ

ABDULLAH İNCE

TÜRKİYE'DE YETİŞKİN KADINLARA YÖNELİK KUR'AN KURSLARI POLİTİKA VE UYGULAMA ÖNERİLERİ

ABDULLAH İNCE

COPYRIGHT © 2018

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE

Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43

Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE

Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106

Washington D.C., 20036 USA

Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099

www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen Flat No: 19 Cairo EGYPT

Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985 | @setakahire

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
KUR'AN KURSU TANIMI VE GÖREVLERİ	8
KUR'AN KURSU TÜRLERİ	9
KUR'AN KURLARI EĞİTİM MATERYALİ	9
PERSONEL SEÇİMİ VE NİTELİKLERİ	9
İHTİYAÇ ODAKLI KUR'AN KURSU	11
İHTİYAÇ ODAKLI KUR'AN KURSUNA DEVAM EDEN KURSİYERLERİN ÖZELLİKLERİ VE BEKLENTİLERİ	12
KUR'AN KURLARININ FONKSİYONLARI	15
POLİTİKA VE UYGULAMA ÖNERİLERİ	19
SONUÇ VE ÖNERİLER	25
KAYNAKÇA	28

YAZAR HAKKINDA

Abdullah İnce

1979'da Sivas'ta doğdu. 1995'te Sivas İmam Hatip Lisesi'nden, 2001'de Sakarya İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Yüksek lisansını Sakarya Üniversitesi'nde, doktorasını Ankara Üniversitesi'nde din sosyolojisi alanında tamamladı. Diyanet İşleri Başkanlığında imam-hatip, Milli Eğitim Bakanlığında öğretmen olarak çalıştı. 2014'ten bu yana Sakarya İlahiyat Fakültesi öğretim üyesidir. Akademik ilgi alanları arasında yaşlanma, dini gruplar, dezavantajlılık, dini kurumlar gibi konular yer almaktadır. Orta derecede Arapça ve İngilizce bilen İnce, evli ve dört çocuk babasıdır.

ÖZET

Kur'an kursları Diyanet İşleri Başkanlığının (DİB) önemli hizmet alanlarından biridir. Türkiye genelinde yaygın bir kurumsal ağa sahiptir. Bu kurumlar öncelikle bir din eğitimi kurumudur. Ancak bunun yanında eğitim sürecinde farklı fonksiyonları da ortaya çıkmaktadır. Bunların başında sosyalleştirme ve (psikolojik-ailevi) danışmanlık gelmektedir. Öğrencilerin Kur'an kurslarından beklentileri de buna işaret etmektedir. Kur'an kurslarının faaliyetlerini fonksiyonel bir şekilde sürdürebilmesi için personel nitelikleri başta olmak üzere bazı düzenlemelere ihtiyaç hissedilmektedir. Bu analiz nitel yaklaşımdan hareketle sürdürülen bir saha araştırmasına dayanmaktadır. Bu kapsamda öncelikle Kur'an kursu öğreticileri (KKÖ) ve kursiyerlerin görüşlerine başvurulmuştur. Kur'an kurslarının daha fonksiyonel olabilmesi için insan kaynaklarının geliştirilmesi, Kur'an kursu eğitim içeriklerinin yaş grupları ve kursiyerlerin özellikleri açısından yeniden gözden geçirilmesi, DİB hizmet koluna yönelik formasyon programı, personel istihdamına yönelik düzenlemeler öncelikli konular arasındadır.

Bu analizde yetişkin kadınlara yönelik Kur'an kurslarının temel yapı ve özellikleri ortaya konmakta, bu kursların potansiyelini artıracak politika ve uygulama önerileri ele alınmaktadır.

GİRİŞ

Bu analizde DİB'e bağlı, yetişkin kadınlara yönelik hizmet veren Kur'an kurslarının temel yapı ve özelliklerinin ortaya konması hedeflenmekte, Kur'an kurslarının potansiyelini artıracak politika ve uygulama önerileri ele alınmaktadır. Bu bağlamda öncelikle Kur'an kurslarının istatistikî özellikleri, personel nitelikleri ve seçimi, öğrencilerin özellikleri, kurslardaki öğretim programları incelenmektedir. İkinci olarak Kur'an kurslarının potansiyeli, yetişkin kadınlar için fonksiyonları değerlendirilmektedir. Son olarak ise konuyla ilgili politika ve uygulama örneklerine yer verilmektedir. Araştırma konuyla ilgili literatüre, DİB'in verilerine ve tarafımızdan yapılan saha araştırmasına dayanmaktadır.

Alan araştırmalarında yöntemin hedef kitlenin özelliklerine uygunluğu veri toplama sürecini dolayısıyla sonuçları doğrudan etkilemektedir. Bu analizde araştırmanın hedef kitlesinin özellikleri gereği nitel yaklaşım benimsenmiştir. Araştırmanın verileri görüşme, gözlem ve doküman analizi yoluyla elde edilmiştir. Saha araştırması iki aşamada gerçekleştirilmiştir: Birinci

aşamada 8 KKÖ ile, ikinci aşamada da 13 KKÖ ve 33 kursiyer ile görüşülmüştür. Görüşmeler sonucu elde edilen veriler içerik analizine tabi tutularak araştırma amaçlarına uygun hale getirilmiştir. Birinci aşamada görüşülen KKÖ'ler metin içinde K1, K2 vb. şeklinde kodlanmıştır. İkinci aşamada görüşülen KKÖ'ler H1, H2 vb., kursiyerler de Ö1, Ö2 vb. şeklinde kodlanmıştır. Metnin sonunda sadece görüşlerine yer verilen bireylerin özellikleri ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Saha araştırmasının katılımcıları Sakarya'da görev yapan KKÖ'ler ve Kur'an kursuna devam eden kursiyerlerdir. Katılımcıların tamamı kadınlardan oluşmaktadır. Görüşülen bireylerin ifadeleri metin içinde olduğu gibi verilmiş sadece anlaşılma ya da yanlış anlaşılma ihtimali olan yerlerde parantez içi açıklamalar eklenmiştir.

KUR'AN KURSU TANIMI VE GÖREVLERİ

"Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği" (Diyanet İşleri Başkanlığı 2012) Kur'an kursunu "Kur'an-ı Kerim okumak, anlamını öğrenmek, hafızlık yapmak ve din eğitimi almak isteyen vatandaşlara verilen eğitim ve eğitim yeri" olarak tanımlamaktadır.

Kur'an kurslarının açılması vatandaşın talebine bağlı olarak ilgili müftülüğün teklifi ve DİB'in onayıyla gerçekleşmektedir. Kur'an kursu eğitiminin öncelikle Kur'an kursu binalarında sürdürülmesi öngörülmekte ancak ihtiyaç halinde uygun görülen yerlerde de bu eğitim yapılabilmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı 2012). Kur'an kursları binaları genellikle dernek, şahıs vb. resmi olmayan birey ve kurumlar tarafından sağlanmaktadır. Bu olgu Kur'an kursları binalarının fiziki özelliklerine de yansımakta, eğitimin sürdürüldüğü mekanlar fiziki şartlar açısından eksiklikler taşıyabilmektedir.

KUR'AN KURSU TÜRLERİ

Türkiye'de DİB'e bağlı faaliyetini sürdüren Kur'an kursları temel olarak üç alanda eğitim vermektedir: Yetişkinlerin katıldığı ve mahallinde açılan ihtiyaç odaklı Kur'an kursları, Kur'an-ı Kerim'in yüzünden okuma eğitiminden sonra isteyenlere hafızlık eğitiminin yapıldığı Kur'an kursları ve okul öncesi yaş grubuna eğitim veren 4-6 yaş grubu çocukların devam ettiği Kur'an kurslarıdır.

TABLO 1. KUR'AN KURSU SAYISI, KURSIYER CİNSİYET VE YAŞ GRUBU DAĞILIMI İSTATİSTİKLERİ

Yaş Grubuna Göre Dağılım		
23-44 Yaş Grubu	45+ Yaş Grubu	15 Yaş Altı
360.604	427.175	163.515

2016 verilerine göre faaliyetini sürdüren Kur'an kursu sayısı 15 bin 742'dir. Kurslara devam eden kursiyerlerin 121 bin 980'i erkek, 964 bin 744'ü kadındır. Bu kursiyerlerin 360 bin 604'ü 23-44 yaş grubunda, 427 bin 175'i 45 üstü yaş grubundadır. 163 bin 515'i 15 yaşından küçük bireylerden oluşmaktadır. Bu rakamın 62 bin 769'unun okul öncesi öğrenci grubundan oluştuğu dikkate alınırsa yaklaşık 101 bin öğrenci hafızlık yapmakta veya hafızlık eğitimi veren Kur'an kurslarında eğitimini sürdürmektedir. Bu veriler Kur'an kursu öğrencilerinin çok büyük bir kısmının yetişkin kadınlardan oluştuğunu göstermektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı 2018).

KUR'AN KURLARI EĞİTİM MATERYALİ

Kur'an kurslarında kullanılan eğitim materyalinin son on beş yıllık dönemde ciddi gelişme gösterdiği ifade edilebilir. Bu materyallerin ilk-

lerinden biri olan *Yaz Kur'an Kursları Öğretici Kılavuzu* (Durmuş, Işılak ve Karatekin 2006) KKÖ'ler için rehber niteliğinde hazırlanmış bir kitaptır. Yetişkinlerin eğitimini sürdürdüğü Kur'an kurslarında DİB tarafından hazırlanan *Tecvidli Kur'an-ı Kerim Elif-Bası/Cd'li* (Salman 2007) kullanılmaktadır. Halihazırda *Elifba*'nın yerine yeni bir *Elifba* hazırlığına gidilmiş ve çalışmalarında son aşamaya gelindiği ifade edilmiştir. Dini Bilgiler dersinde ise bir süre İncanım, İbadetim, Peygamberim, Ahlakım serisi kullanılmıştır. Zaman zaman yenilenen bu materyallerden halihazırda *Dinim İslam Temel Bilgiler* (Durmuş vd. 2014) isimli kitap kullanılmaktadır. Kur'an kurslarındaki materyallerin genel olarak tek biçimli olduğu, yetişkin bireylerin ihtiyaç ve özelliklerini yeteri kadar dikkate almadığı ifade edilebilir. Görüşme yaptığımız KKÖ'ler bu durumu vurgulayarak genellikle öğrencilerin özel gayretleriyle materyalin öğrenci ihtiyaçlarına uygun hale getirildiğini belirtmiştir.

PERSONEL SEÇİMİ VE NİTELİKLERİ

KKÖ "Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun olarak yüzünden okumayı öğretmek, ibadetler için gerekli sure, ayet ve duaları ezberletmek, hafızlık yaptırmak ve İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları hakkında bilgiler vermek için Kur'an kurslarında görevlendirilen personel" (*Resmi Gazete* 2011) şeklinde tanımlanmaktadır.

DİB'in Kur'an kurslarında görev yapacak KKÖ'lerde asgari düzeyde imam hatip lisesi (İHL) mezunu olma şartı aranmaktadır. Ancak kursların ihtiyacı gözetilerek atamalarda zaman zaman ilave şartlar getirilmekte, hafız, ilahiyat fakültesi mezunu, hafız+İHL mezunu, hafız+ön lisans mezunu, hafız+ilahiyat fakültesi mezunu olma şartları aranabilmektedir. KKÖ atamasında yakın dönemde farklı uygulamaların bulunduğu ve kriterlerde değişikliklerin yaşandığı gözlenmiştir. Buna göre bir dönem sadece KPSS+mezuniyet şartı aranmış, me-

zuniyette eğitim düzeyi farklılıkları bazı atamalarda gözlemlenmiş, bazen de göz ardı edilmiştir. Ancak yakın dönemde KPSS+yeterlik belgesi istenmiştir. Halen de KPSS+yeterlik belgesine ilave olarak mülakat yapılmaktadır. Yürürlükte olan atama ve nakil yönetmeliğine göre KKÖ giriş sınavına başvurularda ilk defa açıktan alınacaklar için gereken şartlar “imam hatip lisesi veya üstü dini öğrenim mezunu olmak, yeterlik belgesine sahip olmak, KPSS’den Başkanlıkça belirlenen puanı almış olmak” (Resmî Gazete 2011) şeklinde sayılmaktadır.

DİB’de halen 19 bin 454 KKÖ görev yapmaktadır. Bunun 16 bin 609’u kadın, 2 bin 845’i erkektir. Kariyer basamaklarına göre öğreticilerin dağılımı şu şekildedir: 6 “baş öğretici”, 115 “uzman öğretici”, 19 bin 333 “Kur’an kursu öğreticisi.”¹ Bu rakamlara göre KKÖ’lerin çok büyük bir kısmının kadın olduğu görülmektedir.

TABLO 2. KKÖ’LERİN KARIYER BASAMAKLARINA GÖRE SAYISAL DAĞILIMI

KKÖ Sayısı	19.454	Kariyer Basamaklarına Göre Dağılım	
Erkek	2.845	Baş Öğretici	6
Kadın	16.509	Uzman Öğretici	115
		Kur’an Kursu Öğreticisi	19.333

DİB personelinin öğrenim durumuna göre dağılımına bakıldığında mevcut 112 bin 775 personelin yüzde 17’sinin (19 bin 171 kişi) dini yükseköğrenim mezunu olduğu görülmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı 2018). DİB personeli olarak çalışan KKÖ’lerin eğitim durumu dağılımıyla ilgili bilgiler Tablo 4’te gösterilmektedir.²

TABLO 3. SAKARYA’DA KKÖ’LERİN EĞİTİM DURUMUNA GÖRE DAĞILIMI

İHL	Ön Lisans	İlahiyat	Lisansüstü
17	138	106	15

Saha araştırmasını yürüttüğümüz Sakarya ili Arifiye, Adapazarı, Erenler ve Serdivan ilçelerinde görev yapan öğreticilerin eğitim durumu açısından incelendiğinde KKÖ’lerin 17’sinin İHL, 138’inin ilahiyat ön lisans, 106’sının ilahiyat fakültesi (İlahiyat Lisans Tamamlama-İLİTAM dahil), 15’inin de lisansüstü mezunu olduğu

TABLO 4. KKÖ’LERİN EĞİTİM DURUMU

	Toplam	Lisans (Dini)	Lisans	Ön Lisans (Dini)	Ön Lisans	İHL	Lise ve Dengi	Ortaokul ve Dengi	İlkokul
Toplam	19.498	7.516	1.002	8.889	498	1.506	18	43	26
Kur’an Kursu Baş Öğrt.	6	5	1	0	0	0	0	0	0
Kur’an Kursu Öğreticisi	19.379	7.400	999	8.889	498	1.506	18	43	26
Kur’an Kursu Uzm. Öğrt.	113	111	2	0	0	0	0	0	0

1. Bu bilgiler 27 Temmuz 2017’de DİB ile özel görüşmeler sonucu elde edilmiştir.

2. Bu veriler DİB Strateji Geliştirme Başkanlığından 27 Nisan 2018’de alınmıştır. Veriler 31 Aralık 2017 itibarıyla’dır.

görülmemektedir.³ Sakarya'nın DİB personeli açısından görece iyi bir konumda bulunduğu ifade edilebilir. İlahiyat fakültesinin 1993'ten itibaren eğitimini sürdürmesi, ilin sosyoekonomik açıdan görece üst bir konumda olması bunun sebepleri arasında sayılabilir. Dolayısıyla Sakarya iline ait veriler KKÖ'lerin eğitim durumu açısından mevcut dağılımın üstündedir.

Bahsi geçen KKÖ'lerin İHL ve ön lisans mezunu olanlarının tamamı, ilahiyat fakültesini bitirenlerin de büyük bir kısmı pedagojik formasyon eğitimine sahip değildir. Diğer taraftan pedagojik formasyon eğitimi alanların gördükleri eğitim ise yetişkinlerden ziyade Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) örgün eğitimine yöneliktir. Bu derslerde ortaokul ve lisede eğitim gören öğrencilere yönelik eğitim bilimine giriş, sınıf yönetimi, ölçme değerlendirme, özel öğretim yöntemleri gibi dersler ve öğretmenlik uygulaması bulunmaktadır. Bu derslerin hiçbirinin içeriği Kur'an kursu öğretimine ve orada eğitim gören kitleye yönelik değildir. Dolayısıyla KKÖ'lerin pedagojik formasyon açısından yeterlikleri eğitim verdiği kitlenin özellikleri ile örtüşmemektedir.

İHTİYAÇ ODAKLI KUR'AN KURSU

DİB Kur'an kurslarında yürütülen yaygın din eğitimi hizmetlerini toplumun bütün kesimlerine ulaştırmak istemektedir. Bu hedefi gerçekleştirmek için "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Programı" hayata geçirilmiştir. Ancak geçmişteki kanuni düzenlemelerde eksiklikler bulunduğundan çeşitli zamanlarda değişiklikler yapılmaktadır. Bunlardan biri de okul öncesi eğitim grubuna yönelik düzenlenecek din eğitimi faaliyetleridir. Konuyla ilgili 17.09.2011 tarih ve 652 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile bir düzenleme yapılarak bu hizmetin önü açılmış-

3. Bu veriler 30 Temmuz 2017'de ilgili ilçe müftülükleri ile görüşülerek derlenmiştir.

tır. Önce pilot uygulama olarak başlayan 4-6 yaş grubu Kur'an kursu artık bütün Türkiye sathında faaliyettedir. Yine aynı hedef doğrultusunda Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü arasında 28 Kasım 2013'te protokol imzalanmıştır. İlgili protokol kapsamında Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğüne bağlı yurtlarda barınan öğrencilerden ve üniversite personelinde isteyenler din eğitimi alabileceklerdir.

Yetişkin kadınlara yönelik Kur'an kursları dini bilgilerin öğrenilmesinin yanı sıra özellikle dezavantajlı kadınların sosyalleşme ihtiyacına da cevap veren kurumlar şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

DİB tarafından 2012'den itibaren uygulanmaya başlanan İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Programı (Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2012) pratik açıdan ders saatlerinin daha esnek hale getirilmesi amacıyla hazırlanmış görünmektedir. Bahsi geçen programda Kur'an kursları milli birlik ve beraberliği pekiştiren, sevgi, saygı ve dostluk bağlarını güçlendiren, vatan, millet, bayrak, şehitlik, gazilik gibi milli değerleri aşıl原因ayan ve bir arada yaşama bilincinin oluşmasına katkıda bulunan kurumlar olarak tanımlanmıştır. Ancak programın gerekçeleri, temel amaç ve uygulama esasları incelendiğinde daha çok esnek ders saatleri ve kurs dönemlerine odaklanıldığı, Kur'an kurslarının yetişkin kadınların sosyalleşme süreçlerinde oynayacağı rol üzerinde yeteri kadar durulmadığı anlaşılmaktadır.

Saha çalışması esnasında gerek öğrenciler gerekse KKÖ'ler ile yaptığımız görüşmelerde dezavantajlı kadınların sosyalleşmesi bağlamında Kur'an kurslarının önemli fonksiyonları olabileceği

tespit edilmiştir. Diğer taraftan kursiyerler de kursları önemli ölçüde sosyalleşme mekanı olarak görmektedir. Bu anlamda Kur'an kursları dini bilgilerin öğrenilmesiyle birlikte özellikle dezavantajlı kadınların sosyalleşme ihtiyacına da cevap veren kurumlar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Programı'nın bu ihtiyaca da cevap verebilecek şekilde yeniden düzenlenmesi dezavantajlı kadınların sosyalleşmesi bağlamında kursların daha işlevsel kullanılmasını sağlayacaktır.

İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Programı'nın Kur'an kursu eğitimini kur sistemine uygun olarak düzenlemekte, diğer taraftan farklı niteliklere sahip öğrencilere özel eğitim grupları oluşturulmasına imkan tanımaktadır. Buna göre talep olması halinde Kur'an-ı Kerim'i tecvitle okuyanlar için ya da meal üzerine yoğunlaşmak isteyen gruplar için özel programlar açılabilir. KKÖ'lerin verdiği bilgilere göre bu gruplara eğitim düzeyi ve mesleki özellikleri farklılaşabilen, çalışma zorunluluğu sebebiyle zamanı kısıtlı ya da farklı saatlerde uygun olan bireyler rağbet etmektedir. Programın bu yönünün alternatif planlamalara imkan vermesi sebebiyle Kur'an kursu eğitiminin farklı kesimlere ulaşabilmesine kolaylık sağladığı ifade edilebilir. Bu tür bir uygulamanın Kur'an öğretimi ve ilmiyal bilgisi merkezli standart eğitim anlayışının dışında farklı ihtiyaçlara cevap verebileceği düşünülebilir.

İHTİYAÇ ODAKLI KUR'AN KURSUNA DEVAM EDEN KURSIYERLERİN ÖZELLİKLERİ VE BEKLENTİLERİ

Kursiyerlerin Demografik Özellikleri

DİB verileri (Diyanet İşleri Başkanlığı 2018) 2015'te Kur'an kurslarına devam eden kursiyer-

lerin çok büyük bir kısmının (yaklaşık yüzde 90) yetişkin kadınlardan oluştuğunu göstermektedir. Kursiyerlerin eğitim durumu dağılımlarına bakıldığında ise 120 bin 670'i okuryazar değil, 169 bin 741'i ise okuma yazma bilip bir okul bitirmemiştir. İlkokul mezunu sayısı 455 bin 901'dir. Bu veriler ihtiyaç odaklı Kur'an kursuna rağbet eden öğrencilerin önemli ölçüde eğitim durumu düşük, yetişkin kadınlardan oluştuğunu göstermektedir. KKÖ'lerin verdiği bilgilere göre sosyoekonomik açıdan alt gelir grubuna mensup çok sayıda öğrenci bulunmaktadır. Öğrencilerin eğitim özellikleri ve sosyoekonomik durumu göz önünde bulundurulduğunda önemli bir kısmının dezavantajlılık kapsamında değerlendirilebileceği görülmektedir. Saha araştırması verileri de bu bilgileri doğrulamaktadır.⁴

Görece sosyoekonomik açıdan iyi sayılabilecek Sakarya örneklemini bu kapsamda incelendiğinde benzer özelliklerin bu ilde de bulunduğu görülmektedir. Buna göre Sakarya'da kurslara devam eden 20 bin 950 kişinin 2 bin 316'sı okur-yazar değil, 2 bin 724'ü okuma yazma bilip bir okul bitirmeyen, 9 bin 983'ü ise ilkököl mezunudur. Sakarya'da 2015'te Kur'an kurslarına devam eden kursiyerlerin 7 bin 153'ü 23-44 yaş grubunda, 10 bin 179'u da 45 ve üzeri yaş grubundadır.

Saha araştırması sırasında kendilerinden bilgi aldığımız KKÖ'ler de bu istatistikleri doğrulayan bilgiler vermişlerdir. Buna göre Kur'an kursuna gelen yetişkin kadın kursiyerlerin 20-70 yaş arasında olduğu görülmektedir. Öğreticiler kursa gelen kursiyerlerin önemli ölçüde okuma

4. Bu çalışmanın verileri TÜBİTAK 1002 Hızlı Destek Projeleri Kapsamında Dr. Öğr. Üyesi Abdullah İnce tarafından yürütülen 116K865 numaralı, "Kur'an Kurslarındaki Dezavantajlı Kadınların Sosyalleşme Problemleri ve Çözüm Önerileri" isimli projenin saha araştırmasına dayanmaktadır. Ayrıca proje hazırlık safhasında proje yürütücüsü tarafından hazırlanan iki bilimsel çalışmanın (İnce, Kur'an Kurslarının Danışmanlık ve Rehberlik Fonksiyonu: Öğretici Görüşlerine Dayalı Sosyo-Psikolojik Bir Analiz [Sakarya İli Örneği] 2017b; İnce, [Kur'an Kursu Öğreticisi Görüşlerine Göre] Kur'an Kurslarının Dini Sosyalleşmeye Katkıları 2017a) verilerinin de istifade edilmiştir.

yazma bilmeyen yetişkin kadınlardan oluştuğunu belirtmiştir (K3 2017) (K4 2017) (K7 2017). Kur'an kurslarına gelen kursiyerler sosyoekonomik özellikleri açısından incelendiğinde her düzeyden öğrenci bulunmakla birlikte alt gelir grubuna mensup kursiyerlerin yoğunlukta olduğu ifade edilebilir. Ancak ek öğretim grupları bu profilin biraz dışında görünmektedir. Bu gruplar daha çok belirli meslek grupları ve eğitilmiş bireylerden oluşmaktadır. Öğreticilerin verdiği bilgilere göre (K3 2017) Kur'an kursuna gelen yetişkin kadın kursiyerler arasında ailevi problemler yaşayan önemli sayıda birey bulunmaktadır. Sosyoekonomik elit sayılabilecek bölgelerde de kursiyerlerin demografik özellikleri fazla değişmemektedir (K8 2017).

Bu veriler mevcut durumu yansıtmakla birlikte Kur'an kursuna devam eden kursiyerler profilinin sürekli değiştiği de görülmektedir. Bu bağlamda 1997'den itibaren hayata geçirilen sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim bu tabloyu etkileyen önemli bir unsurdur. Diğer taraftan halen Kur'an kursuna devam eden ileri yaş gruplarını etkileyen faktörlerin tespiti için daha erken dönemlere gitmek gerekmektedir. KKÖ'ler bu durumu dile getirerek Türkiye'de bir dönem din eğitiminin kısıtlı olmasına ve kız çocuklarının okutulmaması yönündeki toplumsal eğilimlere dikkat çekmişler, kurslara devam eden bireyler arasında bu dönemde eğitim çağında olan öğrencilerin bulunduğunu vurgulamışlardır.

Kız çocukları okumaz olaylarından dolayı şimdi bizim 50-55 yaşlarındaki kadınların çoğu Kur'an'ı şurada 5-10 senedir öğreniyor, yani ondan öncesi yok. Şehirlerde veya hut bu işin gerekliliğini bilen anne babalar bir şekilde öğretmiş ama köyde yetişmiş kadınların birçoğu 10 seneye kadar bu işlerden uzak (K7 2017).

Yukarıda ortaya konan kursiyer özellikleri aynı zamanda bu kesimin bazı toplumsal sorunlarla karşılaşma ihtimalini artırmaktadır.

Ancak aynı olgu Kur'an kurslarının bu özelliğinin –farklı eğitim ve sosyoekonomik özelliklere sahip öğrencilerin bir arada olması– sosyal bütünleşme açısından önemli fırsatlar sağladığını göstermektedir. Zira kursiyerler dini bir atmosferde bir arada bulunmakta, sosyal ortamın gereği olarak farklı paylaşımlar içine girmektedirler. KKÖ'ler kursların bu özelliğinden söz ederek kurslardaki dini eğitim ve dini-sosyal faaliyetler kapsamında farklı sosyal kesime mensup öğrencilerin bir araya geldiğini ve bunun sosyal bütünleşme ortamı oluşturduğunu dile getirmektedirler. Öğreticiler “kermes ruhu” şeklinde ifade ettikleri faaliyetlerin bunun örneği olduğunu vurgulamışlardır (K4 2017).

Öğreticilere Göre Kursiyerlerin Kurslardan Beklentileri

Saha araştırması sürecinde KKÖ ve kursiyerlerle görüşmeler yapılmış, öğrencilerin kursa gelme sebepleriyle ilgili bilgiler elde edilmiştir. Bu kapsamda görüştüğümüz KKÖ'ler gözlemlerini paylaşmışlardır.

Öğreticilere göre kursiyerlerin kursa gelme nedenleri aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir:

- Dini bilgilenme
- Dini pratiklerini (ibadetler) geliştirme
- Manevi doyum arayışı
- Sosyalleşme/dini sosyalleşme
- Boş zamanlarını değerlendirme (emekliler, yalnız yaşayanlar, ev hanımları)
- Nitelikli sosyal ilişkiler geliştirme
- Psikolojik sorunları paylaşma ve çözüm arayışı
- Ailevi sorunlarına çözüm arayışı, danışmanlık beklentisi

K7 Kur'an kursuna gelen bireylerin öncelikle Kur'an öğrendiğini, dini bilgilerini, ezber-

lerini geliştirmek ve yanlış bilgilerini düzeltmek istediğini belirtmektedir (K7 2017). Ancak Türkiye’deki kadın dindarlığının bir yönünü yansıtacak şekilde KKÖ’lere göre kursiyerlerin öğrenmek istedikleri dini bilgiler entelektüel derinlikten uzak, pratik ihtiyaçlarını giderme amaçlıdır. Kursiyerlerin amaçları ne olursa olsun sonuç itibarıyla sahih dini kaynaklara dayalı dini eğitim bilinçli bir dindarlığın inşasına katkıda bulunacaktır. Çünkü kursiyerler bu kurumlara dini sosyalleşme mekanı gözüyle bakmakta, dini bakımdan camiye eş değer bir konuma yerleştirmeseler bile caminin bazı fonksiyonlarını Kur’an kurslarında aramaktadırlar. Bir öğreticinin ifadesine göre “Oraya bir kurs değil de ibadet mekanı gözüyle bakanlar var” (K9 2017).

KKÖ’lere göre yetişkin kadınları Kur’an kursuna yönelten nedenler içinde önemli bir etken de kursiyerlerin dini, psikolojik ve ailevi sorunlarıdır.

Kadınların bu düşüncesine kendisi de katılan bir KKÖ ise “(Kadınlar Kur’an kursuna gelirken) Allah’ın kendilerinden bunu istediğini ve bunu yapması gerektiğini bilerek geliyorlar” (K5 2017) demektedir.⁵

KKÖ’lere göre yetişkin kadınları Kur’an kursuna yönelten nedenler içinde önemli bir etken de kursiyerlerin dini, psikolojik ve ailevi sorunlarıdır. Bir öğretici yetişkin kadın bireyleri kursa yönelten nedenler arasında önemli bir unsur olarak bu hususu dile getirmekte, mutsuzluk yaşayan bireylerin kurslara çözüm beklentisiyle yöneldiğini düşünmektedir (K1 2017).

5. Konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. (İnce, [Kur’an Kursu Öğreticisi Görüşlerine Göre] Kur’an Kurslarının Dini Sosyalleşmeye Katkıları 2017a; İnce, Kur’an Kurslarının Danışmanlık ve Rehberlik Fonksiyonu: Öğretici Görüşlerine Dayalı Sosyo-Psikolojik Bir Analiz [Sakarya İli Örneği] 2017b).

Öğreticilere göre Kur’an kursları yetişkin kadınlar tarafından boş zamanı verimli bir şekilde değerlendirecekleri sosyal bir ortam olarak görülmektedir. Ancak bu yönelim dini hedeflerle birlikte gerçekleşmektedir. Bir öğretici bu hususa ayrıntılı bir şekilde şöyle temas etmektedir (K9 2017):

Merkezden gelenler ev hanımı olup evde işi olmayanlar veya emekli olup evde yapacak bir şey bulamayıp gelenler var. Yapacak bir şey olmadığı için boş zamanını değerlendirme için, psikolojik olarak kendisini dengelemek için geliyor. Eşiyle, ailevi problemleri veya maddi problemleri var. Farklı bir nefes, kendini atacak bir yer olarak görenler var.

Zira Kur’an kursları yeniden sosyalleşme sürecinde kaliteli sosyal ilişkilerin de kurulduğu ve sürdürüldüğü mekanlardır:

Belki aynı kapı komşusuyken Kur’an kursuna gelince biraz daha güven sağlamış oluyor. Her şekilde Kur’an kursu daha güvenli bir ortam geliyor onlara (K5 2017).

Evet! Sosyalleşme bağlamında katkısı oluyor. Herkes birbiriyle görüşüyor. En başta olaylardan kursa gelenlerin daha çabuk haberi oluyor, her şeyden önce birbirlerini gördükleri için önemli bir olay olsa hemen birbirlerinden duyuyorlar (...) sorunlarını paylaşabiliyorlar. Diyelim birisi hasta olsa o gün gelmese hani neden gelmedin soruluyor ve ameliyat oldu, hasta oldu, doktora gitti, vefat etti, bunlar ortaya çıkıyor, öğreniliyor (H11 2018).

(Ailevi sorunlarını) elbette anlatıyorlar. Biz de çözüm bulmaya çalışıyoruz. Ailevi problemler kayın validesiyle oturanlar olabiliyor. Eşiyle sorunları olanlar olabiliyor, dövme olayları olabiliyor, paylaşıyorlar... İkinci evlilik yapmış olup üvey anne konumunda olabiliyor, gelinleriyle bir arada yaşayıp dışlanmış gözükümler var... Yani yeri geldiğinde sohbet açıldığında bir anda söyleyebiliyorlar, bazen de çekiniyorlar, ailevi konulara girmekten korkuyorlar. Biri duyar, gider buradan söyler, eşinin kulağına

gider (diye düşünüyorlar)... Rahat bir şekilde güvenlerini kazandım (bana her şeyi) anlatıyorlar (H8 2018).

Kursiyerlerin Kendi Görüşlerine Göre Kursa Gelme Sebepleri

Kur'an kurslarına gelen kursiyerlerin kendi ifadelerine bakıldığında öğreticilerin vurguladığı hususlarla örtüşecek şekilde görüşler belirttikleri görülmektedir. Kursiyerler kursa gelme sebepleri arasında en fazla kursun manevi ortamına dikkate çekmektedirler. Ancak arka plana inildiğinde bazı bireylerin yaşadıkları kişisel, ailevi problemlerin onları bu kuruma sevk ettiği anlaşılmaktadır. Buna göre dezavantajlı grupta yer alan yetişkin kadınlar eşin ölmesi, eşinden ayrılma, diğer ailevi problemlerin doğurduğu problemlere bağlı olarak Kur'an kursuna özel amaçlarla gelebilmektedir. Bu kurumların büyük ölçüde beklentilerini karşıladığını da ifade etmişlerdir. 60 yaşında, eşinden boşanmış bir şekilde hayatını sürdüren Ö5 bu hususun bir örneğidir:

Ahret için arkadaşlık edindik... Burada daha kendimi iyi hissediyorum... Yani insan olduğumu öğrendim... Ben dışlanmış bir şey görüyordum kendimi... (Ö5 2018).

42 yaşında olduğunu belirten Ö20 de benzer bir şekilde "Kursa gelmek huzur veriyor" ifadeleriyle benzer bir görüşü dile getirmektedir (Ö20 2018).

Dezavantajlı yetişkin kadın bireylerin Kur'an kurslarının sosyal amaçlarını da göz önünde bulundurdıkları görülmektedir. Buna göre dezavantajlı yetişkin kadınlar kurslarda öğreticilerin öncülüğünde oluşan sıcak ortamı da önemsemektedir. Bu ortam zaman içerisinde kursu sosyal problemlerin paylaşıldığı, birlikte çözüm arandığı, kahvaltı, gezi ve çay gibi faaliyetler aracılığıyla nitelikli sosyal ilişkilerin geliştirildiği ve kalıcı hale getirildiği mekanlara dönüştürmektedir:

(Kursa gelme) sebebi şöyle: Buraya geldiğim zaman huzur buluyorum... Stresli

olduğum zamanlarda ben buraya gelmek istiyorum. Hocamı seviyorum. Beni dinliyor dert arkadaşı gibi... Böyle sıkıntılarımı anlatırım her konu da... Dertleşiyorum işte bir abla bir anne gibi dertleşiyorum (Ö20 2018).

Rabbime şükürler olsun Allah'ım herkese nasip etsin, Kur'an kursu çok güzel bir yer, ben evi unutturum buraya geldiğimde. Bir şey diyeyim mi sana hocam karşımda sana bağırıp çağırın biri olsa, kızsız buraya hiç gelmezsin, bu kapıdan içeri girmezsin (Ö6 2018).

KUR'AN KURLARININ FONKSİYONLARI

Yetişkin dezavantajlı kadınlar özelinde düşünüldüğünde Kur'an kurslarının temel fonksiyonları birkaç başlık altında toplanabilir:

- Kur'an öğrenme, ilmiyal düzeyinde dini bilgiler edinme, dini pratikleri daha iyi yapma vb. "dini eğitim" fonksiyonu
- Dini sosyalleşme, boş zamanı değerlendirme, nitelikli sosyal ilişkiler geliştirme vb. unsurların öne çıktığı "sosyalleştirme" fonksiyonu
- Boşanma, aile içi şiddet, çocukların yönlendirilmesi vb. sorunlara çözüm arama merkezli "aile danışmanlığı" fonksiyonu
- Eğitimsizlik, sosyoekonomik yetersizlik, şiddet, yalnızlık vb. konuların öne çıktığı "manevi danışmanlık" fonksiyonu

Dini Eğitim

DİB Kur'an kursunu "Kur'an-ı Kerim okumak, anlamını öğrenmek, hafızlık yapmak ve din eğitimi almak isteyen vatandaşlara verilen eğitim ve eğitim yeri" (Diyanet İşleri Başkanlığı 2012) olarak tanımlamaktadır. Bu tanımdan da anlaşılabilir gibi Kur'an kurslarının öncelikli amacı

isteyen bireylere din eğitimi vermektir. Yukarıda da ifade edildiği gibi hem öğrenciler hem de kursiyerler kursun bu niteliğinin farkındadır. Ancak bu metnin temel amacı Kur'an kursları eğitim sürecinde ortaya çıkan farklı unsurlara odaklanmaktır. Konuya sosyolojik perspektiften kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Türkiye özelinde kadın dindarlığının temel özellikleri halk inançlarına yoğun bir yönelimi ve dini pratikleri öne çıkaran bir uygulamayı içermektedir. Büyüsel, tasavvufi-mistik, duygusal eğilimler kadın dindarlığıyla özdeşleştirilen unsurlardır (Çelik ve Şahin 2006-2009). Bu niteliklere sahip bir dindarlık anlayışının oluşmasında kadınların kitabi bilgiye ulaşma ve onu kullanma konusundaki yetersizliği iması ön plana çıkarılmıştır. Türkiye toplumunda kadınların eğitimine ilişkin yargılar kadının dini bilgiye ulaşmasını sınırlamıştır. Aynı etken karar mekanizmalarındaki etki gücünü de kısıtlamıştır. Bu sebeple kadın dindarlığının bir yönü duygusal ve mistik içerikli görülmüş, halk dinselliğinin yansıması olan mevlit ve türbe ziyaretleri bu dindarlığın sembolleri arasında sayılmıştır (Aslan 2016). Diğer bir deyişle kadın dindarlığının bir yönü "hurafe"lerle anılmaktadır (Yılmaz 2006).

Kur'an kursları klasik İslami kaynaklara dayalı dini bilgileri belirli bir sistematik içerisinde kursiyerlere aktarmaktadır. Bu anlamda bir öngörü olarak bu kurumların sahil dini bilgiye dayalı dini yaşantının inşasında önemli bir potansiyel taşıdığı ifade edilebilir. Öğretici ve kursiyerlerin ifadelerine de yansıdığı gibi sürecin doğal sonucu da bu yönde olmaktadır. Belirli bir süre dini eğitim alan bireylerde bu etkinin açık izleri saha çalışması esnasında tespit edilen önemli unsurlardan biridir. K3, Kur'an kurslarının bu konudaki katkısına atıf yaparak kursa gelen kadınların sahil dini bilginin gereklerine göre dini hayatını inşa etme anlamında mesafe aldıklarını gözlemlediğini ifade etmiştir (K3 2017). K2 de "Biz yıllardan beri ne yapıyormuşuz diyenler var"

sözleriyle bu konudaki tespitini dile getirmiştir (K2 2017).⁶

Dini Sosyalleşme

Sosyalleşme ya da toplumsallaşma olarak ifade edilebilecek süreç öncelikle küçük yaşlardaki bireylerin topluma uyumu ve kendisine uygun örnek, değer ve duyguları kişiselleştirmesi anlamına gelmektedir. Bu süreçte topluma yeni katılan kişiler yaşadığı toplumun sosyokültürel özelliklerini içselleştirmekte ve toplumsal davranış kalıplarını öğrenmektedir. Nesnel açıdan bakıldığında sosyalleşmeyle toplum kendi kültürünü nesilden nesile aktarmakta böylece sosyokültürel devamlılık sağlanmaktadır. Özne açıdan ise sosyalleşme bireyin bulunduğu toplumsal yapıya uyum göstermesidir. Toplumsal değişimle bireylerin yeni sosyal roller edinmesi sosyalleşmenin yaşam boyu devam eden bir süreç olmasını gerektirir (Tezcan 2012, 52, 63-64). Ancak dezavantajlılık tanımı ve özellikleri gereği bireylerin toplumsal hayata eksik katılımını, katılım sürecindeki bireysel eksikliklerle toplumsal engel durumunu ifade etmektedir. Bu çalışmanın örneklemini oluşturan yetişkin kadınların özellikleri gereği sosyalleşme ihtiyacı içinde oldukları görülmektedir. Buna göre söz konusu bireyler eğitim eksikliği başta olmak üzere sosyoekonomik yetersizlikler gibi gerekçelerle yetişkinlerin sosyalleşmesine destek verecek kurumlara ihtiyaç hissetmektedir.

Dini sosyalleşme sosyalleşmenin bir türüdür. Kavramsal olarak bireyin ait olduğu toplumsal yapının dini kültür, değer, sembol ve modellerini içselleştirmesi, böylelikle kendine mal etmesidir. Bireyin sosyalleşme sürecine etki eden unsurlar dini sosyalleşmenin gerçekleştirilmesini de sağlar. Bu kurumlar arasında aile, okul, dini kurumlar, akrân grubu, ekonomi, eğitim, siyaset

6. Ayrıca bkz. (İnce, [Kur'an Kursu Öğreticisi Görüşlerine Göre] Kur'an Kurslarının Dini Sosyalleşmeye Katkıları 2017a; İnce, Kur'an Kurslarının Danışmanlık ve Rehberlik Fonksiyonu: Öğretici Görüşlerine Dayalı Sosyo-Psikolojik Bir Analiz [Sakarya İli Örneği] 2017b).

ve kitle iletişim araçları sayılabilir. Yaygın din eğitimi kurumları da dini sosyalleşmede etkin olan kurumlardır. Türkiye'de dini kurumların fonksiyonları değerlendirildiğinde caminin öncelikle erkekler için fonksiyonel olduğu, kadınların caminin sağladığı sosyal ortamdan yeterince istifade edemediği görülmektedir.

Hem yaygın bir eğitim kurumu olan hem de yetişkin kadınlar tarafından belirli bir dereceye kadar dinsel temalarla tanımlanan Kur'an kursları çalışmamızın örneklemini oluşturan bireyler için önemli fonksiyonlar taşımaktadır. "Bu bağlamda Kur'an kursu, yetişkin kadın öğrenciler için manevi doyum merkezi, dini, psikolojik ve ailevi sorunlarını paylaştıkları... bir kurum" olarak görülebilir (İnce, [Kur'an Kursu Öğreticisi Görüşlerine Göre] Kur'an Kurslarının Dini Sosyalleşmeye Katkıları 2017a).

KKÖ'ler kursiyerlerin Kur'an kurslarında önemli ölçüde sosyalleştiklerini gözlemlemiştir. Hatta öğretmenler bazı durumlarda kursların sosyalleştirme fonksiyonunun dini eğitim beklentisini aştığını ifade etmişlerdir:

Bazı öğrenciler kurslara "Bir grup var orda. Kaynaşalım..." düşüncesiyle geliyorlar. Mahalle içi ilişkileri çok iyi olan bir kursa görev yapmışım... Teneffüs aralarında çay demleyip pasta börek isteyenler (vardı). Ben böyle istememişim. Yapmayalım istemişim. Sınıfın çoğunluğundan biz bunun için geliyoruz zaten, yapmazsan gelmeyiz şeklinde tepki almışım. Ben de yapmak zorunda kalmışım (K9 2017).

Danışmanlık Beklentisi

Kur'an kursları Kur'an eğitimi ve dini bilgiler veren kurumlardır. Ancak kursiyerlerin bireysel ve toplumsal hayatındaki yeri bununla sınırlı değildir. Kursların fonksiyonları öğrencilerin beklentileri ve KKÖ'lerden taleplerine de yansımaktadır. Kursiyerlerin KKÖ'lerden beklentileri kendi dini, bireysel ve sosyolojik özelliklerine göre farklılaşmaktadır. Bu çerçevede kursiyerler

hocalarına kendi özel hayatları, psikolojik durumları ve ailevi konularla ilgili sorular sormakta, KKÖ'lerden çözüm önerileri beklemektedirler. Bu sorulardan anlaşıldığı kadarıyla kursiyerler öğrencilerini sadece "hoca" olarak görmemekte aynı zamanda psikolojik sorunları, ailevi problemleriyle ilgili fikir alabilecekleri uzman kişiler şeklinde algılamaktadırlar:

Eşiyle, aileyle ilgili problemlerde, sağlık hizmetleri konusunda hocadan rehberlik hizmeti isteyenler var. Danışanlar var ne yapabileceğiyle ilgili. Aile hizmeti verdiğim öğrenciler biliyorum. Aile içi iletişimle alakalı şeyler (K9 2017).

Kimi durumlarda bireylerin psikolojik problemleri dini görüntüler altında ortaya çıkabilmektedir. Bu tür durumlarda Kur'an kurslarının bahsi geçen problemlerin tespiti ve teşhisinde işlevsel yönleri olabilmektedir.

Bu ifadelerde de ortaya çıktığı gibi kursiyerlerin Kur'an kurslarından beklentileri sadece din eğitimi almak değildir. Ancak Kur'an kurslarının bu fonksiyonları fiili bir durumun sonucudur. Zira KKÖ'lerin ifadelerine göre kursiyerler Kur'an kursuna Kur'an ve dini bilgiler öğrenmek üzere gelmekte, kursun danışmanlık işlevi daha sonra belirginleşmektedir. KKÖ'lerde bu konuda belirli ölçüde bir farkındalık söz konusudur.

Bu olguya bağlı olarak K7 (K7 2017) aşağıdaki ifadelerle görüşünü ortaya koymaktadır:

Her mahallede bir tane bayan kursu olmalı. (Kur'an kursları) Kadınlar için hem bir toplanma yeri hem de stres atma yeri. Bir sosyal mekan. Terapi yeri.

Bireyin psikolojik, dini ve toplumsal problemleri karmaşık bir yapı arz etmektedir. KKÖ'lerin Kur'an kurslarına gelen yetişkin kadınlara ilişkin gözlemleri de bunu göstermektedir. Bu

sebeple kimi durumlarda bireylerin psikolojik problemleri dini görüntüler altında ortaya çıkabilmektedir. Bu tür durumlarda Kur'an kurslarının bahsi geçen problemlerin tespiti ve teşhisinde işlevsel yönleri olabilir. Öğreticilerin verdiği vaka örnekleri dezavantajlı kadınlar içinde bu özelliklere sahip bireylerin Kur'an kurslarını bir alternatif olarak gördüğünü ortaya koymaktadır:

Ayrıca psikoterapi merkezi gibi, mıknaş gibi. Depresyondaki hastalar, psikolojik tedavi görenler geliyor. Bu yıl hastaneden yeni çıkan, tamamen beyin fonksiyonlarını yitirmiş birisi geliyor (K2 2017).

Psikolojik/manevi danışma süreci hem danışan hem de danışılan açısından hassas bir süreçtir. Dolayısıyla danışan-danışılan ilişkisinde bazı unsurların gözetilmesi gerekir. Bunlardan biri de danışan bireyleri daha doğru teşhis etmeye yarayacak şekilde danışanın bireysel inanç ve düşünceleri hakkında bilgi sahibi olmaktır. Danışan bireylere karşı daha duyarlı olabilmek ve bireysel inançlara bağlı yönelimlerin psikolojik sorunlar üzerindeki etkisini ortaya çıkarabilmek elzem bir konudur (Shafranske 2013, 412). Türkiye'de Kur'an kurslarının bu özelliğine dikkat çekilerek bu kurumlardaki din eğitimi sürecinin "psikolojik hizmet" konsepti içerisinde görülüp geliştirilebileceği ifade edilmektedir (Yaparel 2013, 128).

Türkiye'de Kur'an kurslarında görev yapan personelin nitelikleri göz önünde bulundurulduğunda kursiyerlerde ortaya çıkan bu beklenti ve taleplerin profesyonel bir şekilde karşılanması ve yönetilmesi olası görünmemektedir. Ancak dinin merkezi önemde olduğu Türk toplumunda din görevlilerinin ve bizim odaklandığımız kesim açısından KKÖ'lerin aktif roller alabileceği ifade edilebilir. Çünkü kursiyerler içinde özellikle dezavantajlı bireyler öğreticilerden bu konuda –onların yeterlik sahibi olup olmadığına bakmaksızın– önemsiz görülmeyle taleplerde bulunmaktadır.

Öğreticiler de kursiyerlerin bu ihtiyaç ve talepleri karşısında belirli bir farkındalık içinde

hareket etmekte ancak bu konuda yeterliklerinin olmadığını dile getirmektedirler:

Terapi alanında daha başarılıyız diye düşünüyorum. Eğitimden ziyade psikolojik rahatlama ve rehabilitasyonları adına daha büyük sonuçlar elde ediyoruz. Çünkü takdir edersiniz ki hayatlarındaki problemler yüzünden yani bilişsel alanları örtülmüş insanlar çoğu. O yüzden terapi yönüne ağırlık veriyoruz nispeten (K1 2017).

Bunları yönlendiriyorum artık. Çünkü bizi aşıyor. Biz de insanız. Her konuya vakıf değiliz. Konuyla ilgili bir eğitimim yok. Hep böyle deneme yanılma, deneme yanılma. Bu zamanla beni çok yordu (K3 2017).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde yürütülen "aile danışmanlığı" hizmetinden beklentiler bakanlığın 2012'de çıkardığı 28.401 sayılı Yönetmelikte "aile üyelerinin psikososyal ve ekonomik yapılarını tehdit eden sorunların oluşmadan önce engellenmesi ve ortaya çıkan sorunların çözümlenmesinde birey ve aile ile çalışması" içeriğiyle tanımlanmaktadır.

Kursiyerlerin öğreticilerle paylaştığı vakalardan anlaşıldığı kadarıyla dezavantajlı yetişkin kadın öğrencilerin ciddi mağduriyetler yaşadığı anlaşılmaktadır. Kursiyerlerin bu özellikleri öğreticilerin onlara yaklaşımı ve hizmet sunumunda etkili olmakta ancak öğreticilerin aldıkları eğitim kursiyerlerin beklentilerine yeterli gelmemektedir.

"Kur'an kurslarının şu anda önemli ölçüde aile danışmanlığı hizmeti verdiği görüşüne katılırmısınız?" sorusuna görüşme yapılan KKÖ'lerin neredeyse hepsi olumlu cevap vermişlerdir. Zira kursiyerler KKÖ'ler ile "eşler arası problemler, çocuklarıyla-akrabalarıyla yaşadıkları problemler, aile planlaması, çocuk sahibi olamama, boşanma süreçleri ve sonrasına ilişkin konular, zararlı alışkanlıklar konusunda çocuklarının yaşadığı problemler, gelin-kaynana problemleri gibi aile içi konularda paylaşımda bulunup yardım ve destek istemektedirler" (İnce, Kur'an Kurslarının

Danışmanlık ve Rehberlik Fonksiyonu: Öğretici Görüşlerine Dayalı Sosyo-Piskolojik Bir Analiz [Sakarya İli Örneği] 2017b, 140):

Eş, akraba, gelin, kayınvalide bana bunları yaptı. Ama ben bunu hazmedemedim. İçimden böyle yapmak geliyor. Ne yapayım diyenler oluyor... Ben üçüncü evladı düşünüyorum. Ama eşim bu noktada bana yardımcı olmuyor. Siz ne dersiniz üçüncü bir çocuk olsun mu olmasın mı? (K5 2017).

POLİTİKA VE UYGULAMA ÖNERİLERİ

Yukarıda bilimsel tespitlere dayalı bir şekilde ortaya konan olgu Kur'an kurslarında sürdürülen eğitim faaliyetinin geliştirilmesi için yapılması gerekenlere de işaret etmektedir. Buna göre Türkiye'de yaygın bir hizmet ağı bulunan Kur'an kurslarının daha etkili ve verimli hizmet sunabilmesi için personel nitelikleri, Kur'an kurslarının müfredatı ve kursların fiziki şartları konusunda çeşitli düzenlemelere ihtiyaç olduğu görülmektedir. Bu düzenlemeler temel olarak politika ve uygulama önerileri şeklinde sınıflandırılabilir.

İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi

Kur'an kurslarında etkili ve verimli bir din hizmeti verilmesi için ilk dikkate alınması gereken unsurlardan birisi politika yapıcılarının DİB ile birlikte planlı bir süreç içinde personel planlaması yapmasıdır. Bu şartın yerine getirilmesi için öncelikle personel ihtiyacı nitelikli bir planlamaya bağlı bir şekilde tespit edilerek personel yeterliklerinin buna yönelik tanımlanması gerekmektedir. Bu tür bir planlama KKÖ'lerin görev tanımının ortak bir yeterlik unsuruna bağlı olması yerine okul öncesi, hafızlık, yetişkin gruplar ve bunların özellikleri, ihtiyaç duydukları hizmet kolları gibi özelliklerin dikkate alınmasını gerekli kılmaktadır. Ayrıca bu kapsamda personelin görev tanımları da ihtiyaç, eğitim süreçleri ve hizmetin gerektirdiği unsurlar göz

önünde bulundurularak yeniden tanımlanabilir. Zira hafızlık yaptıracak KKÖ'lerde aranan özellikler ile yetişkin gruplarına yönelik istihdam edilecek personelin ya da okul öncesi çağındaki bireylere yönelik görev yapacak KKÖ'lerin görev yeterlikleri ve nitelikleri arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Hedef kitlenin özellikleri, beklentileri bu tür bir ayırımın zorunlu olduğunu göstermektedir.

Personel planlamasının birinci aşaması YÖK ile iş birliği gerektirmektedir. Konuyla ilgili ilk adım ilahiyat fakültesi programlarında çeşitliliğe gidilmesidir. Mevcut haliyle ilahiyat fakülteleri ders türleri ve saatleri açısından oldukça yoğun bir içeriğe sahiptir. Ancak müfredat ve içerik bakımından değerlendirildiğinde ilahiyat programları mesleki yeterlik açısından farklı nitelik isteyen birçok alana tek bir programla cevap vermektedir. Fakülteden mezun olan öğrenciler arasında çok farklı nitelikler gerektiren öğretmenlik, din görevliliği, dini danışmanlık, vaizlik, müftülük gibi alanların yeterliklerini tek bir program içinde almaya çalışmaktadır. Örneğin dini danışmanlık konusundaki yeterlikler dikkate alındığında KKÖ'lerin fiilen bu işi yaptığı, bu tür problemlerle sıkça karşılaştığı ancak konuyla ilgili yeterliği sağlayacak bir eğitim almadığı görülmektedir.

“İnanç danışmanlığı teoloji ile davranış bilimlerini bir araya getirmeyi öngördüğünden dolayı, inanç danışmanının (genel olarak söylemek gerekirse) bir dünyevi danışmanın yedme teknikleri ve danışmanlık teorisi konusunda sahip oldukları eğitim ve becerilere sahip olması ve bunlardan fazla olarak belirli bir düzeyde teoloji bilgisiyle birlikte din psikolojisi alanında eğitim alması gerekir. (ABD'de) Dinsel danışmanlık için psikopatoloji, grup dinamikleri, kişilik ve kişilik gelişimi teorileri, psikoterapi ve danışmanlık teorileri, davranış bilimleri ve teolojide araştırma yöntemleri, evlilik ve aile dinamikleri, uygulamalı klinik eğitimi” (Ok 2008, 564) derslerinin alınması gerekmektedir.

YÖK'ün son düzenlemesiyle bu fakülteler öğretmenlik formasyonu da vermektedir. Ancak ilahiyattan mezun öğrenciler öğretmenlik formasyonu almakla birlikte fiilen yaptıkları diğer hizmet kollarına dair özel bir formasyon eğitimi görmemektedir. Pedagojik formasyon derslerinin içeriğine bakıldığında DİB personeli olarak görev yapacak personelin niteliklerini geliştirmek üzere planlanmış bir eğitim olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durumda fakülte öğrencileri dini bilgileri bir pratisyen seviyesinde öğrenmekte, dini kaynaklara erişim konusunda önemli nitelikler kazanmakta ancak bu içeriği hedef kitleye ulaştırma konusunda beceri geliştirme, yöntem, hedef kitlenin özellikleri, bir bütün olarak Türkiye'de dini hayat, Türkiye'nin toplumsal yapısı, farklı din yorumları, aile danışmanlığı ve dini-manevi danışmanlık konularında bir eğitim almamaktadır.

Kur'an kurslarının daha etkili ve verimli hizmet sunabilmesi için personel nitelikleri, Kur'an kurslarının müfredatı ve kursların fiziki şartları konusunda çeşitli düzenlemelere ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Hemen her konuda uzmanlığın ön plana çıktığı bir dönemde mevcut haliyle ilahiyat fakültelerinin bu yükü uzun süre taşıması mümkün görünmemektedir. İlahiyat fakültelerinin program çeşitliliğine gitmesi bu konuda artık tartışılması gereken bir husustur. Pratik olarak bu çeşitlilik içinde iş sahası açısından somut karşılığı bulunan alanlar öne alınarak bir planlama yapmak mümkündür. Buna göre ilk etapta ilahiyat fakülteleri öğretmenlik (kendi içinde ilkokul, ortaokul, İHL meslek dersleri ve diğer liseler olmak üzere) ve din hizmetleri olarak ayrılabilir. Din hizmetleri sınıfı da kendi içinde din görevliliği, dini-manevi danışmanlık, Kur'an kursu öğreticiliği (kendi

içinde okul öncesi, hafızlık, yetişkinlere yönelik) olmak üzere planlanabilir. Uygulamadaki haliyle çok önemli bir hizmet alanı olan okul öncesi Kur'an kursu eğitimi yıllarca yetişkin kadınlara eğitim vermiş, konuyla ilgili kısa sürede ve yetersiz bir şekilde verilen sertifika programlarıyla nitelik kazandırılmaya çalışılan personelle yürütülmektedir.

DİB'de görev yapacak personelin nitelik sorununun aşılması konusunda yukarıdaki öneri birkaç şekilde hayata geçirilebilir: Birincisi ilahiyat fakültelerinin mevcut programı yukarıda ortaya konulduğu gibi fen-edebiyat fakülteleri benzeri bir çeşitlilikle sürdürülebilir. Buna göre daha üniversiteye girişte bölüme ayrı öğrenci alınarak bu öneri hayata geçirilebilir: İkinci olarak öğretmenlik formasyon programı benzeri bir alternatif düşünülebilir. Buna göre isteyen öğrencilere Diyanet hizmet koluna yönelik içerik planlaması yapılmış pedagojik formasyon verilmesi söz konusu olabilir. Bu program da dini danışmanlık ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi alanların ihtiyaçlarını gözeterek bir içerik taşımaktadır. Mevcut haliyle ilahiyat fakültesi programlarında KKÖ'lerin niteliklerini karşılayacak özel bir ders bulunmamaktadır. Bu önerinin içeriğine dair somut ders ve uygulama teklifleri aşağıda verilmiştir.

DİB personelinin ihtiyacını giderecek alternatif bir öneri kurulması planlanan Diyanet Akademi bünyesinde de bir planlama yapmaktır. Buna göre ilahiyat fakülteleri için yukarıda söz konusu edilen ve aşağıda detayları verilen içerik bu akademiler bünyesinde de uygulamaya konabilir. Buna göre ilahiyat fakültesini bitiren ve Diyanet hizmet kolunda çalışacak personel bu akademilerde hizmet içi seminer mantığının dışına çıkılarak akademik içeriği dikkatle planlanmış teorik ve uygulamalı bir eğitime tabi tutulabilir. İçerik yanında bahsi geçen öneriler iki kurumun somut ve kalıcı iş birliğiyle yürütülebilir. DİB'in hizmet içi seminerlerinin verimliliği,

buralarda eğitmen olarak görev alan personelin özellikleri ve ilahiyat fakültelerinde DİB hizmet kolu konusunda yeterli akademik donanım ve süreç tecrübesi bulunmayan personelin durumu dikkate alındığında konuyla ilgili her türlü planlama teoride kalmaya ya da “mış gibi” yapmaya mahkumdur.

Bu konuda model olarak –eksik yönleri üzerinde tekrar çalışılarak– öğretmenlik formasyon programı alınabilir. Burada da iki öneri değerlendirilebilir: Bunlardan birincisi ilahiyat fakültesi mezunlarının asgari bir yıllık ve en az yarım dönemi uygulama içerecek şekilde bir eğitime tabi tutulmasıdır. Aynı eğitim mezuniyet sonrası Diyanet Akademi’de de planlanabilir. Buna göre ilgili bireylerin bir dönem hizmet kolunun özellikleri, ihtiyaçları ve önceliklerini içerecek bir eğitim aldıktan sonra en az bir eğitim dönemi haftada iki-üç gün uygulama yapması çok faydalıdır. Usta öğreticinin adaya yönelik geri dönüşleri, liderliği ve mesleki yeterliliği kazanıp kazanmadığına dair tespitleri hizmetin kalitesini artıracaktır.

Diyanet Hizmet Koluna Yönelik Formasyon Programı İçeriği

Öncelikle burada ortaya konacak önerinin belirli bir akademik birikime ve kurum tecrübesine dayanmasına rağmen öneri ve eleştiriye açık olduğu ve geliştirilmesi gerektiği belirtilmelidir. Ancak Diyanet hizmetlerinin özellikleri, personel yapısı, toplumun Diyanet’ten beklentileri ve akademik literatür ilgili önerinin içeriğine dair somut önerilerden bahsedebilmeyi mümkün kılmaktadır.

Bu analizin konusu öncelikle yetişkin kadınlara yönelik eğitim veren Kur’an kursları olduğundan somut olarak bu kısım ele alınmaktadır.

Türkiye yakın dönemde kırsal-kent dengesi açısından hızlı bir değişim yaşamıştır. Cumhuriyet’in kuruluşunda kentte yaşayan nüfus yaklaşık yüzde 20, kırsal yaşayan nüfus yüzde 80

iken bugün bu oran tersine dönmüş vaziyettedir. Göç ve nüfusun ekonomiye bağlı hareketliliği Türkiye’nin toplumsal yapısını hızla değiştirmektedir. Din hizmeti kolunda çalışan bir personelin en fazla ihtiyacı olan konulardan birisi toplumsal yapının demografik özellikleridir. Hedef kitlenin gelir durumu, etnik yapısı, sosyolojik arka planı ve öncelikleri din kurumuna yaklaşımına, dini önceliklerine ve din adamından beklentilerine doğrudan yansımaktadır. Bu sebeple “Türkiye’nin toplumsal yapısı” hakkında bilgi sahibi olmak bir din hizmeti personelinin –doğal olarak Kur’an kursu öğreticisinin– en fazla ihtiyacı olan alanların başında gelmektedir. Bu ders içeriği görev mahallinin özel yapısı hakkında da bilgi içerecek şekilde tasarlanmalıdır. Böylelikle eğitim hizmetinde en önemli unsur olan hedef kitleyi tanıma süreci personelin tek tek ve kendi çabasıyla gerçekleştireceği bir süreç olmaktan çıkmalıdır. Bu kapsamda “etnisite ve din”, “göç ve din” gibi konular ders içeriğine eklenmelidir.

Türkiye etnik, coğrafi ve sosyoekonomik özellikleri açısından incelendiğinde farklı kültürleri bir arada barındıran ve çeşitliliğin fazla olduğu bir ülkedir. Bu çeşitliliğin kökenleri tarihsel olarak uzun bir süreçte oluşmuştur. Bu sebeple Türkiye’de din anlayışlarının farklı biçimlerde ortaya çıktığı izahıta varestedir. Kur’an kurslarında görev yapan personelin öncelikli ihtiyaçlarından biri “Türkiye’de dini hayat” konusunda bilgi sahibi olmaktır. Bu ders kapsamında Türkiye’deki farklı din anlayışları, din yorumları, dini düşünceleri besleyen olgusal gerçeklik bütün boyutlarıyla ele alınmalıdır. Burada kastedilen husus sadece Hanefilik, Şafilik gibi uygulamadaki bazı farklılıkları içeren mezhepsel farklılaşma değildir.

Türkiye’de Tanrı algısından melek algısına, dinin toplumsal hayattaki yerinden din-dünya ilişkisine, din-tüketim ilişkisine kadar birçok konuda toplumsal algı klasik literatürde yer aldığı gibi değildir. Sürekli değişmektedir. Söz gelimi bir kısım literatür hala evlilik konusunda “veli izni”ni

tartışırken sanal birliktelikler, sanal cemaatler, internetten evlilikler gibi olgular toplumsal hayatın yeni gerçekleri olarak yerini almaktadır. Elbette bu değişim karşısında dinin konuya bakışı klasik dini literatür merkezinde ele alınıp tartışılacaktır. Ancak konunun olgusal boyutu bu sahada görev yapacak personele tarihsel-sosyolojik arka planı ve gerçekliğiyle birlikte aktarılmalıdır.

Bireylerin psikolojik yapısını tanımak onlara yaklaşmak için en önemli basamaktır. Her “yaş grubunun psikolojik ve dini özellikleri” ise ayrıdır. KKÖ’ler çocuk, genç, yetişkin ve yaşlı psikolojisine ilişkin bir eğitim almamaktadır. Ancak bazen üniversite eğitimi dahi görmemiş ve çoğunlukla kendi sosyolojik ve coğrafi çevresinin dışına bile çıkmamış bireyler Kur’an kurslarında farklı yaş gruplarına hizmet vermeye çalışmaktadır. Başlı başına “sorunlu” bir alan olan yetişkin eğitimi bu konuda özel yeterlikler gerektirmektedir. Bu sebeple KKÖ’lere verilecek formasyon eğitimi kapsamında yaş gruplarının psikolojik özellikleri mutlaka yer almalıdır. Gözlemlediğimiz örnekler bu konuda yetişkinlerin oldukça hassas olduğunu ve eğitim sürecinde bazen telafisi mümkün olmayan durumların ortaya çıkabileceğini göstermektedir.

Türkiye’de Kur’an kursları artık büyük ölçüde yetişkin kadın öğrencilerin sıklıkla devam ettiği, bunlar içerisinde dezavantajlı olarak tanımlanabilecek kesimin azımsanamayacak boyutlara ulaştığı bir demografiye ortaya koymaktadır. Öğreticiler din eğitimi vermenin ötesinde kursiyerlerin ailevi, psikolojik sorunlarıyla ilgilenmek zorunda kalmaktadır. Ancak kendilerinin de belirttiği gibi yeterlik noktasında önemli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Saha çalışmasında gözlemlediğimiz gibi KKÖ’ler öğrencilerini “nereye yönlendirecekleri” konusunda bile eksiklik hissetmektedir. Bu gerçekliği doğal karşılamak gerekir. Zira sosyal hizmet alanının özel ilgi sahasına giren bir alanda KKÖ’lerin hiçbir eğitimi bulunmamaktadır.

Türkiye’de yeni gelişen bir alan olan “manevi danışmanlık” henüz sınırları, yöntem ve teknikleri ve neleri kapsayacağı tartışılan bir alandır. DİB konuya dini danışmanlık boyutuyla yaklaşarak “dini danışman” veya “manevi danışman” statüsüyle hastanelerde, Kredi Yurtlar Kurumunda eleman istihdam etmektedir. Ancak Türkiye’de yeni gelişmekte olan bu alan DİB için de yenidir. Konuyla ilgili meselelerin bir kısmı süreç içinde geliştirilecektir. Kur’an kursları boyutuyla meseleye bakıldığında kurslardaki “danışmanlık beklentisi”nin artık ertelenmez, aciliyet kesbeden bir boyuta ulaştığı görülmektedir. Dolayısıyla KKÖ’lerin kendilerinden yoğun bir şekilde beklenen danışmanlık boyutunda niteliklerinin geliştirilmesi, nasıl bir yöntem takip edecekleri, nereden-nasıl yardım alacakları, karşılımlarına çıkan sorunlara ilk olarak nasıl müdahale edecekleri ve müdahale edip etmeyecekleri konusunda bilgilendirilmeleri gerekmektedir.

Kur’an kurslarında karşılaşılan problemler aile danışmanlığı, psikolojik danışmanlık, dini-manevi danışmanlık konularının her biriyle ilgili olabildiği gibi bazen hepsini ilgilendiren boyutları da taşıyabilmektedir. Bu konuda bizim önereceğimiz “pratisyen hekimlik” örneğinden hareketle geliştirilebilecek bir modeldir. Buna göre KKÖ’lere kazandırılacak yeterlik kapsamında mutlaka sosyal, psikolojik ve ailevi konularda karşılaşılan problemlerin ilk basamağı hakkında onları tanıyacak ve gerektiğinde ilk müdahaleyi yapacak kadar yeterliliği içeren, ileri derecedeki problemlere karşı da nereye-nasıl yönlendirileceğinin bilgi ve yöntemlerini kapsayan bir ders içeriği düşünülmelidir. Her biri bir uzmanlık alanı olan psikolojik danışmanlık, aile danışmanlığı ve manevi danışmanlığı KKÖ’lerin fiili olarak profesyonel bir şekilde yürütmesi mümkün değildir. Ancak saha çalışmaları da öğreticilerden böyle bir beklentinin yoğun bir şekilde talep edildiğini ortaya koymaktadır. Öğreticilerin karşılaştığı sorunlar, yeterlik durumları

ve beklentileri bu tür bir uygulamanın mümkün olduğunu göstermektedir.

Diyanet'in öncelikleri ve Kur'an kursu müfredatı açısından Kur'an kurslarında verilen dini eğitimin iki boyutu bulunmaktadır: Bunlardan birincisi Kur'an diğeri dini bilgiler eğitimidir. Dini bilgiler eğitimi konusunda MEB tecrübesinin ve DİB'in konuyla ilgili yayınlarının ihtiyacı büyük ölçüde karşıladığı görülmektedir. DİB'in son on yılda konuyla ilgili nitelikli yayınları giderek artmaktadır. Ancak Kur'an eğitimi hala geleneksel yöntemlerle ve personelin kendi yeterlik ve deneyimleri bağlamında sürdürülmektedir. Diğer bir deyişle Kur'an-ı Kerim öğretimi konusunda DİB'in personeline rehberlik edecek çalışmaları yeterli derecede değildir. KKÖ'lere kazandırılacak formasyon eğitimi Kur'an-ı Kerim öğretimi konusunda teknik boyutu öne çıkan bir ders içeriğine sahip olmalıdır. Klasik İslami eğitimin başlangıç seviyesindeki temel öğretim alanı olan Kur'an eğitimi teknik anlamda ciddi bir güncelleme ihtiyacı içindedir. Bu sebeple hem DİB'de personel olmayı isteyen bireyler hem de halen çalışan personel için "Kur'an öğretimi yöntem ve teknikleri" profesyonel bir şekilde kazandırılması gereken bir yeterlidir.

Aynı sorun MEB bünyesinde de bir ihtiyaç olarak görünmektedir. İlahiyat fakültelerinde verilen pedagojik formasyon dersinde Kur'an öğretimine dair bir içeriğin bulunmaması bunun açık kanıtıdır. Halbuki ilahiyat fakültelerinden mezun olan öğrencilerin önemli bir kısmı imam hatip ortaokulları ve İHL'lerde yoğun bir şekilde Kur'an dersine girmektedirler.

"Materyal tasarımı" dersleri pedagojik formasyon programlarının önemli bir parçasıdır. Bir dersin verimli ve kalıcı davranış değişikliği oluşturacak şekilde verilebilmesi için gereken şartlardan biri ders içeriğinin çeşitli materyallerle zenginleştirilmesidir. Kur'an kurslarında eğitimini sürdüren kursiyer kitlesinin yaş, eğitim düzeyi gibi özellikleri dikkate alındığında ihtiyaçlarına

uygun bir materyal tasarımı dersin daha verimli işlenebilmesi için oldukça elzem bir konudur.

Personel İstihdam Politikaları

Kur'an kurslarında görev yapan personelin eğitim durumu incelendiğinde ilahiyat fakültesi, ilahiyat ön lisans ve İHL mezunu bireylerden oluştuğu görülmektedir. Bu personel içinde hafızlık eğitimi olanlar öncelikle hafızlık yaptıran Kur'an kurslarında istihdam edilmektedir. KKÖ'lerin personel atama sisteminde öncelik ilahiyat fakültesi mezunlarına verilmelidir. Akademik yeterlik, yöntem bilgisi, kültürel düzey gibi sebeplerle bu kaçınılmaz bir durumdur. Ancak DİB'in personel atama sisteminde farklı uygulamalar dikkati çekmekte, üniversite mezunlarına öncelik verilmesi sistematik bir tercih olarak uygulanmamaktadır. Türkiye'de ilahiyat fakültesi mezunları da dahil olmak üzere DİB'de görev yapacak personelin niteliklerinin yeterliği örgün eğitimde kazandırılan nitelikler açısından büyük açıklar barındırmaktadır. Üniversite mezunu olmayan personelin KKÖ olarak atanması bu konudaki mevcut durumu daha da olumsuz etkilemektedir.

İlk etapta personel ihtiyacı ve ilahiyat fakültesi mezunu personelin DİB'de çalışma konusundaki isteksizliği dikkate alınarak kurulacak olan Diyanet Akademiler işlevsel bir planlama sürecine tabi tutularak İHL mezunu personelin belirli eğitimden geçmek şartıyla KKÖ olarak göreve başlatılması şart koşulmalıdır. Ancak personele kazandırılmak istenen niteliklerin nasıl, hangi yöntemlerle, hangi kadroyla gerçekleştirileceği önemli bir sorundur. DİB altyapısı bu nitelikleri kazandırabilmeye müsait değildir. Bu sebeple bahsi geçen eğitim sürecinin gerçekleştirilmesi eğitim fakültesi, ilahiyat fakültesi ve MEB'den destek alınmasıyla mümkündür.

DİB'in personel yapısını olumsuz yönde etkileyen en önemli unsurlardan biri vekillikle başlayıp daha sonra sözleşmeli/kadrozu pozisyon-

larda istihdam edilen personeldir. Vekil ataması eleştiriyeye konu olan yöntemlerle yerel inisiyatifleri ön plana çıkaran tercihlere dayalı gerçekleştirilmektedir. Çoğunlukla “acil ihtiyaç” gereğiyle il ve ilçe müftülükleri tarafından önce geçici atanan personel daha sonra çeşitli yöntemlerle sözleşmeli/kadrolu pozisyonlara geçişte öncelik hakkı tanınarak atanmaktadır.

DİB’in personel yapısını olumsuz yönde etkileyen en önemli unsurlardan biri vekillikle başlayıp daha sonra sözleşmeli/kadrolu pozisyonlarda istihdam edilen personeldir.

Bu tür bir uygulama eğitimini sürdüren bireylerin atama hakkını kısıtlamakta, vekil atamaları ve vekillikten asalete geçirilme biçimlerinde ortaya çıkan kadro tahsisleri nitelikli personelin istihdamına engel oluşturmaktadır. Doğası gereği “geçici” statüde göreve başlayan ve çoğunlukla merkezi atamalarda aranan niteliklerin gerisinde olan bireylerle kadrolar doldurulmaktadır. Hemen hemen her seçim dönemi gündeme gelen “vekillerin kadroya geçirilmesi” rutin bir uygulamaya dönüşmüştür. Bu uygulamanın doğal sonucu nitelikli personel varken niteliksizliğin ön plana çıktığı bir yapıyı doğurmasıdır. Önce düşük nitelikli personel istihdam edilmekte daha sonra personel kalitesini artırmanın yolları aranmaktadır. Bu problemin çözümü vekil olarak istihdam edilen personelin daimi kadroya geçmesinin önünün kesin olarak kapatılmasıdır.

Personel Kariyer Süreçleri

KKÖ’lerin kariyer planlamasının ayrıca ele alınması da düşünülebilir. Buna göre öncelikle aday KKÖ’ler yukarıda detayları verilen eğitim içeriklerine tabi tutularak atandıktan sonra Diyanet Akademi ve ilahiyat fakültesi iş birliğiyle kariyer

geliştirme süreçlerine tabi tutulabilir. Bu süreçte aday KKÖ’ler bir taraftan teorik eğitimlerini sürdürürken diğer taraftan da usta KKÖ’lerin danışmanlığında staj yapabilirler.

Görev tecrübesi belirli bir seviyeye ulaşan KKÖ’lerin kariyer planlamasına tabi tutularak kendi meslek grubu içinde kariyer yapma şansı yakalaması hem mesleki niteliklerinin gelişmesi hem de kurumsal aidiyetlerinin pekişmesi açısından faydalı olabilir. DİB’in personel istihdamı açısından yaşadığı önemli sorunlardan biri de zaman içinde personelin diğer kurumlara geçmesidir. Personelin bazen yoğun bir şekilde görülen diğer kurumlara geçme isteği bir ölçüde kurum ve meslek içinde kariyer imkanlarının sınırlı olmasıyla ilişkilidir. Esasen DİB Kur’an kursu öğreticisi, Kur’an kursu uzman öğreticisi ve Kur’an kursu baş öğreticisi şeklinde bir kariyer planlaması yapmıştır. Ancak henüz Kur’an kursu uzman öğreticisi ve Kur’an kursu baş öğreticisi olarak atanan öğretici sayısı (baş öğretici 6, uzman öğretici 113) oldukça sınırlıdır.

İlk etapta bahsi geçen kariyer basamaklarına atanan personel sayısını artırmak mümkündür. Ancak bununla sınırlı kalmadan yeni planlamalar da yapılabilir. DİB Kur’an kurslarını daha çok prosedüre uygunluk açısından kurum mura-kıpları, müftü ve vaizler eliyle denetlemektedir. Ancak Kur’an kursu eğitiminin özel nitelikler ve tecrübe gerektiren bir boyutu vardır. Bu sebeple MEB müfettişliği benzeri bir model geliştirilmesi düşünülebilir. Buna göre KKÖ’ler içinden seçilecek personel KKÖ eğitmeni ve denetmeni şeklinde istihdam edilebilir. Böylesi bir planlama bir taraftan personele kendi mesleği içinde kariyer imkanı sunarken diğer taraftan Kur’an kursu hizmetlerinin daha verimli bir şekilde yürütülmesini sağlayacaktır.

Mevcut Personelin Niteliklerini Artırma

Halen görev yapan KKÖ’lerin niteliklerinin artırılması aciliyet arz eden bir konudur. Meseleyle

ilgili düzenlenecek eğitimler yürürlükteki “hizmet içi eğitimler” ile giderilmesi mümkün olmayan ölçüdedir. KKÖ'lere yönelik hizmet içi eğitimler çoğunlukla yeterli donanımı taşımayan, alanında uzmanlaşmamış personel tarafından yürütülmektedir. Özellikle il ve ilçe müftülüklerinde yürütülen hizmet içi eğitimler ezberleri tekrar etmek ve yüzünden okumayı güzelleştirmenin dışında herhangi bir pedagojik içerik taşımamaktadır.

Yürürlükteki uygulamanın en temel problemi “bakış açısı”dır. Bahsi geçen bakış açısına göre Kur'an-ı Kerim'i güzel okumak KKÖ olarak çalışmak için yeterli görülmektedir. Yeterlik açısından hafife alınamayacak olan bu yaklaşımın temel eksikliği meseleyi tek boyutlu değerlendirmesidir. Halbuki KKÖ kadrosu Kur'an okuma bilgisi yanında çok farklı nitelikleri gerektiren bir kadrodur. Kur'an'ı güzel okumak meselenin sadece bir boyutunu içermektedir. Bu konu yukarıda ortaya konan “din hizmetleri pedagojik formasyon eğitimi” bağlamında özel bir ilgi ve çalışma gerektirmektedir. Pratik olarak bu yeterliğin kazandırılması için Diyanet Akademiler ve ilahiyat fakülteleri uzun erimli iş birliğine gitmeli, teknik detaylar çalıştay ve özel toplantılarla belirlenmelidir. Artık neredeyse Türkiye'nin her ilinde açılmış bulunan ilahiyat fakülteleri bu konuda inisiyatif alabilmelidir. İlahiyat fakülteleri yanında il milli eğitim müdürlükleri de aktif bir şekilde sürece dahil olmalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

DİB'e bağlı Kur'an kurslarının din eğitimi yanında başka önemli fonksiyonlarının da olduğu görülmektedir. Özellikle yetişkin kadınların Kur'an kurslarını bir din eğitimi kurumu olarak görmeleri yanında bu kurumlardan farklı beklentilerinin de olduğu ortaya çıkmıştır. Buna binaen Kur'an kurslarının daha fonksiyonel hale gelebilmesi için sunulan öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- KKÖ'lerin personel yeterlikleri değişen şartlara göre yeniden tanımlanmalı ve bu tanımlamada “ihtiyaç odaklılık” merkeze alınmalıdır.
- DİB'in insan kaynakları yönetimi KKÖ'lerle ilişkili olarak yeniden değerlendirilmelidir. Personel seçimi süreçleri değişen ihtiyaçlar, Kur'an kurslarının yapısı ve sahanın gerekleri açısından yeniden planlanmalıdır. Buna göre personel nitelikleri belirlenirken yetişkin bireyler, okul öncesi ve hafızlık yaptıran kurslara yönelik personelin niteliklerinin farklı olacağı gözden kaçırılmamalıdır.
- DİB personel istihdam politikaları içinde önemli eksikliklerden biri de kariyer planlamasının yeterince yapılmamasıdır. Görev tecrübesi belirli bir seviyeye ulaşan KKÖ'ler kariyer planlamasına tabi tutularak kendi meslek grubu içinde kariyer yapma şansına sahip olmalı, böylece hem mesleki nitelikleri geliştirebilmeli hem de kurumsal aidiyetleri pekiştirilmelidir. DİB Kur'an kursu öğreticisi, Kur'an kursu uzman öğreticisi ve Kur'an kursu baş öğreticisi şeklinde yaptığı kariyer planlamasını daha yaygın hale getirmelidir. Bu kariyer sisteminin ayrıca KKÖ'lerin sürekli geliştirilmesi çalışmalarında kullanılması ve verimliliği artıracaktır.
- Bu hizmet alanında hizmetin eğitim kalitesini ölçmeyi hedefleyen bir denetleme modeline ihtiyaç bulunmaktadır. Denetleme çalışmalarının ihtiyaçları tespit, hizmet içi eğitim çalışmalarının planlanması ve öğretmenlerin niteliklerini artırmak bakımından değerlendirilmesi çok faydalıdır. Buna göre KKÖ'ler içinden seçilecek personel belli eğitimlerden sonra KKÖ eğitmeni ve denetmeni şeklinde istihdam edilebilir.

- DİB'in personel istihdamı açısından yaşadığı önemli sorunlardan biri de zaman içinde personelin diğer kurumlara geçmesidir. Personelin bazen yoğun bir şekilde görülen diğer kurumlara geçme isteği bir ölçüde kurum ve meslek içinde kariyer imkanlarının sınırlı olmasıyla ilişkilidir. Böylesi bir planlama bir taraftan personele kendi mesleği içinde kariyer imkanı sunarken diğer taraftan Kur'an kursu hizmetlerinin daha verimli bir şekilde yürütülmesini sağlayacaktır. Ayrıca personelin kurumsal aidiyetini pekiştirecektir.
- Kur'an kurslarının öğrenci kitlesi büyük ölçüde yetişkin kadınlardan oluşmaktadır. Bunların önemli kısmı da eğitim düzeyi düşük olan bireylerdir. Ancak kullanılan ders materyali bu kitlenin özelliklerini dikkate alacak şekilde tasarlanmamıştır. Dolayısıyla öğrenci kitlesine hitap edebilecek ders materyali öncelikli ihtiyaçlar arasındadır. Ayrıca bu grup içinde eğitim eksikliği olan bireylere yönelik daha özel materyaller de tasarlanmalıdır.
- Kur'an kursu öğreticisi olarak atanabilmek için eğitim düzeyi atama kriterleri içinde bir seçenek yerine belirleyici hale gelmeli, KKÖ atamalarında ilahiyat fakültesi mezuniyeti atamada öncelik olmalıdır.
- DİB personelinin yeterliliği öncelikle ilahiyat fakültelerinin programlarında çeşitliliğe gidilmesini zorunlu kılmaktadır. Buna göre ilk olarak ilahiyat fakültelerinde program çeşitliliğine gidilmeli, din hizmetleri ayrı bir bölüm olarak tasarlanmalıdır. Bu planlama fen-edebiyat fakültelerine benzer şekilde doğrudan bölüme öğrenci almak şeklinde olabileceği gibi ilahiyat fakültesi eğitiminin hazırlık sonrası 2+2 yıl şeklinde planlanmasıyla da mümkündür. Böylesi bir eğitimin ilk iki yılı dini ilimlere ve teorik eğitime ayrılırken son iki yılı mesleğe yönelik uygulama şeklinde programlanabilir. Bahsi geçen eğitim DİB'in ve ilgili diğer kurumların nitelikli insan kaynağına ulaşması konusunda yönlendirici olabilir.
- Bölüm ayrımı yapılmayacaksa bu öneriye bağlı olarak DİB'de KKÖ şeklinde görev yapacak personele yönelik özel bir formasyon programı veya aday KKÖ planlaması uygulanmalıdır. Bu formasyon programı kapsamında aşağıdaki dersler verilebilir:
  - ◆ Türkiye'nin Toplumsal Yapısı
  - ◆ Türkiye'de Dini Hayat
  - ◆ Yaş Gruplarının Psikolojik ve Dini Özellikleri
  - ◆ Yetişkin Eğitimi
  - ◆ Dini Danışmanlık
  - ◆ Kur'an Öğretimi Yöntem ve Teknikleri
  - ◆ Kur'an Kursları Materyal Tasarımı
  - ◆ Kur'an Kursu Öğreticiliği Uygulaması
- Bu eğitimin içeriği doğrudan görevin gerektirdiği beceri, yeterlik ve yetkinlikler dikkate alınarak tasarlanmalıdır. Bu konudaki ilk seçenek yedi yarıyıl teorik eğitimin tamamlayıcısı olarak bir yarıyıl uygulamalı eğitimin yapılmasıdır. İkinci seçenek göreve yeni başlayan personelin bir yıllık aday eğitimini stajyer olarak planlamaktır. Bu süreçte aday KKÖ'ler bir usta rehber öğretmen gözetiminde stajını sürdürmelidir. İlahiyat fakültesinde din hizmetleri formasyon eğitimi alamayan personele Diyanet Akademiler aracılığıyla bir yıllık haftada iki gün teorik, üç gün uygulama eğitimi verilmelidir.

- KKÖ'lerin yeterliklerini artırmanın bir yolu da yandal ve çift anadal eğitimlerinin teşvik edilmesidir. Beklentiler, ihtiyaç ve yeterlikler somut olarak belirlenerek ilahiyat fakültesi mezunu personelin eğitim fakülteleri çocuk gelişimi bölümlerine ve İHL mezunu personelin de personelin meslek liseleri çocuk gelişimi bölümlerine yönlendirilmesi mümkündür.
- KKÖ'lerin rollerinden biri ileri derecede psikolojik destek isteyen ve aile danışmanlığı ihtiyacı içindeki bireyleri ilgili kurumlara yönlendirmek olabilir. Ancak bunun sorunsuz gerçekleştirilebilmesi için KKÖ'lere bu tür problemlere tanı koyabilecek kadar bir yeterliliğin kazandırılması gerekmektedir. Bu konuda "pratisyen hekimlik" benzeri bir model öneri olarak sunulabilir. KKÖ'lere sosyal, psikolojik ve ailevi konularda karşılaşılan problemlerin ilk basamağı hakkında onları tanıyacak ve gerektiğinde ilk müdahaleyi yapacak kadar yeterliliği içeren, ileri derecedeki problemlere karşı da nereye-nasıl yönlendirileceğinin bilgi ve yöntemlerini kapsayan bir eğitim düşünülmelidir.
- Ayrıca aile danışmanlığı, psikolojik danışmanlık ve manevi danışmanlık boyutunda sosyal hizmet bölümleri ile aile ve sosyal politikalar il müdürlükleriyle kurumsal iş birliğine gidilmelidir. Ancak bahsi geçen eğitim planlamalarının tamamında ön şart bu tür çalışmaların fizibilitesinin yapılarak uzman personel eliyle gerçekleştirilmesi ve geçici tedbirlerle yürütülmemesidir. Aksi halde "kurumsal iş birlikleri" "Twitter ve Facebook malzemesi üretmek"ten öteye geçmeyecektir.
- Ayrıca bu konuyla ilgili Kur'an kurslarında farkındalık eğitimleri planlanabilir.
- "İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı" yetişkin kadınların sosyalleşmesini destekleyecek şekilde yeniden gözden geçirilmelidir.

KAYNAKÇA

Aslan, E. (2016). “Diyarbakır’da Geleneksel Kadın Dindarlığı Biçimleri: Mevlit, Kabir Ziyareti”. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (SBARD)*, 165-187.

Çelik, C., ve Şahin İ. (2006-2009). “Kadın Dindarlığı: Bir Paradoksun Söyledikleri”. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 141-166.

Diyanet İşleri Başkanlığı. (2018). “Diyanet İşleri Başkanlığı İstatistikleri”. web.diyanet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/6/diyanet-isleri-baskanligi-istatistikleri, (Erişim tarihi: 2 Ocak 2018).

—. (2012). “Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği”. www2.diyanet.gov.tr/EgitimHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Mevzuat.aspx, (Erişim tarihi: 2 Ocak 2018).

Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2012). *İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programı (Yüzünden Okuyanlar için)*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.

Durmuş, A., Işılak, H. ve Gökçeğöz Karatekin, N. (2006). *Yaz Kur’an Kursları Öğretici Kılavuzu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Durmuş, A., vd. (2014). *Dinim İslam Temel Bilgiler*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

H11, röportaj yapan Esra Atmaca. *Kur’an Kurslarındaki Dezavantajlı Kadınların Sosyalleşme Sorunları ve Çözüm Önerileri* (15 Ocak 2018).

H8, röportaj yapan İsmail Akyüz. *Kur’an Kurslarındaki Dezavantajlı Kadınların Sosyalleşme Sorunları ve Çözüm Önerileri* (5 Ocak 2018).

İnce, A. (2017a). “(Kur’an Kursu Öğreticisi Görüşlerine Göre) Kur’an Kurslarının Dini Sosyalleşmeye Katkıları”. *Diyanet İlmî Dergi*, 149-174.

İnce, A. (2017b). “Kur’an Kurslarının Danışmanlık ve Rehberlik Fonksiyonu: Öğretici Görüşlerine Dayalı Sosyo-Psikolojik Bir Ana-

liz (Sakarya İli Örneği)”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 121-149.

K1, röportaj yapan Abdullah İnce. *Kur’an Kursundaki Dezavantajlı Kadınların Sosyalleşme Sorunları ve Çözüm Önerileri* (25 Ocak 2017).

K2, röportaj yapan Abdullah İnce. *Kur’an Kurslarındaki Dezavantajlı Kadınların Sosyalleşme Sorunları ve Çözüm Önerileri* (12 Nisan 2017).

K3, röportaj yapan Abdullah İnce. *Kuran Kurslarındaki Dezavantajlı Kadınların Sosyalleşme Problemleri ve Çözüm Önerileri* (2 Ocak 2017).

K4, röportaj yapan Abdullah İnce. *Kur’an Kurslarındaki Dezavantajlı Kadınların Sosyalleşme Problemleri ve Çözüm Önerileri* (3 Ocak 2017).

K5, röportaj yapan Abdullah İnce. *Kur’an Kursundaki Dezavantajlı Kadınların Sosyalleşme Sorunları ve Çözüm Önerileri* (25 Ocak 2017).

K7, röportaj yapan Abdullah İnce. *Kur’an Kurslarındaki Dezavantajlı Kadınların Sosyalleşme Problemleri ve Çözüm Önerileri* (5 Ocak 2017).

K8, röportaj yapan Abdullah İnce. *Kur’an Kurslarındaki Dezavantajlı Kadınların Sosyalleşme Sorunları ve Çözüm Önerileri* (10 Ocak 2017).

K9, röportaj yapan Abdullah İnce. *Kur’an Kursundaki Dezavantajlı Kadınların Sosyalleşme Sorunları ve Çözüm Önerileri* (20 Ocak 2017).

Ok, Ü. (2008). “İnanç Bakım ve Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi I”. *Din Hizmetleri Sempozyumu Cilt 2*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 550-574.

Ö20, röportaj yapan Kübra Cevherli. *Kur’an Kurslarındaki Dezavantajlı Kadınların Sosyalleşme Sorunları ve Çözüm Önerileri* (7 Ocak 2018).

Ö5, röportaj yapan Kübra Cevherli. *Kur’an Kurslarındaki Dezavantajlı Kadınların Sosyalleşme Problemleri ve Çözüm Önerileri* (2 Ocak 2018).

Ö6, röportaj yapan Esra Atmaca. *Dezavantajlı Kadınların Sosyalleşme Sorunları ve Çözüm Önerileri* (3 Ocak 2018).

Resmi Gazete. (2011). “Vaizlik, Kur'an Kursu Öğreticiliği, İmam-Hatiplik ve Müezzin-Kayyımlık Kadrolarına Atama ve Bu Kadroların Kariyer Basamaklarında Yükselme Yönetmeliği”. www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/12/20111223-2.htm, (Erişim tarihi: 2 Ocak 2018).

Salman, F. (2007). *Tecvidli Kur'an-ı Kerim Elif-Bası/Cd'li*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.

Shafranske, E. P. (2013). “Klinik Psikoloji ve Danışmanlık Psikolojisinde Din Psikolojisi”. Ed.

Raymond F. Paloutzian ve Crystal L. Park. içinde *Din ve Maneviyat Psikolojisi Yeni Yaklaşımlar ve Uygulama Alanları*, Ankara: Phoneix, 409-442.

Tezcan, M. (2012). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Yaparel, R. (2013). “Pozitif Ruh Sağlığına Katkıları Açısından Kur'an Kurslarının Psiko-Sosyal Fonksiyonlarına İlişkin Bir Değerlendirme”. *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu 1*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 125-132.

Yılmaz, F. (2006). “Kadınlar Arasındaki Hurafeler ve İslam'ın Hurafelere Bakışı”. *Diyanet İlmî Dergi*, 21-40.

Kur'an kursları Diyanet İşleri Başkanlığının (DİB) önemli hizmet alanlarından biridir. Türkiye genelinde yaygın bir kurumsal ağa sahiptir. Bu kurumlar öncelikle bir din eğitimi kurumudur. Ancak bunun yanında eğitim sürecinde farklı fonksiyonları da ortaya çıkmaktadır. Bunların başında sosyalleştirme ve (psikolojik-ailevi) danışmanlık gelmektedir. Öğrencilerin Kur'an kurslarından beklentileri de buna işaret etmektedir. Kur'an kurslarının faaliyetlerini fonksiyonel bir şekilde sürdürebilmesi için personel nitelikleri başta olmak üzere bazı düzenlemelere ihtiyaç hissedilmektedir. Bu analiz nitel yaklaşımdan hareketle sürdürülen bir saha araştırmasına dayanmaktadır. Bu kapsamda öncelikle Kur'an kursu öğreticileri (KKÖ) ve kursiyerlerin görüşlerine başvurulmuştur. Kur'an kurslarının daha fonksiyonel olabilmesi için insan kaynaklarının geliştirilmesi, Kur'an kursu eğitim içeriklerinin yaş grupları ve kursiyerlerin özellikleri açısından yeniden gözden geçirilmesi, DİB hizmet koluna yönelik formasyon programı, personel istihdamına yönelik düzenlemeler öncelikli konular arasındadır.

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • KAHİRE

---

www.setav.org